

YU ISSN 0027-8084

UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

PG

1201

.N24

Nash Jezik.
НАШ ЈЕЗИК

XXVII/1—2

UNIV. OF TORONTO

AUG 28 1987

БЕОГРАД

1986.

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXVII (нова серија)

Св. 1—2 (1986)

САДРЖАЈ

Усмјеравање језичког описа — од граматике до комуникацијске компетенције (ТАТЈАНА БАТИСТИЋ)	3
Употреба инфинитива у језику А. Шеное, М. Глишића, З. Мајдака и Д. Ненадића (ВЛАДО БУКАНОВИЋ)	38
О једном синтаксичком и семантичком моделу сложених реченица са каузалном клаузом која се уводи везником што (КСЕНИЈА МИЛОШЕВИЋ)	67
Прилог проучавању варијабилних именичких облика генитива множине (ВЛАДИМИР ГУДКОВ)	72
Појаве недеклинирања географских имена у синтагми са номенклатурним термином (БОГОЉУВ СТАНКОВИЋ)	77
Из терминологије и лексике	
Примери фонетске и творбене адаптације старије књижевне лексике у Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ)	90
Из наше дијалектолошке проблематике (о неким класификационим терминима) (АСИМ ПЕЦО)	93
Спорни везник с обзиром да (МИЛОШ КОВАЧЕВИЋ)	101
О облицима <i>видилац/вид(ј)елац</i> (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	114
Дискусија и дописи	
Око алтернативне употребе двају облика у другом делу сложеног фтура (ВИДА СТЕВАНОВИЋ)	118
Око сата и часа (МИРОСЛАВ КРАВАР)	125
Још о часу и сату (писмо једног читаоца) (инж. ТОМИСЛАВ ИЛИЋ)	130

УПОТРЕБА ИНФИНИТИВА У ЈЕЗИКУ
А. ШЕНОЕ, М. ГЛИШИЋА, З. МАЈДАКА И Д. НЕНАДИЋА

Извори

Август Шеноа: Сељачка буна, Сарајево, Свјетлост, библи. Млади дани, 1964 (скраћ. Ш).

Милован Глишић: Сабрана дела I. Београд, Просвета, 1963 (Г).

Звонимир Мајдак: Женски бицикл. Загреб, Знање, библи. Хит, 1978 (М).

Добрило Ненадић: Киша. Београд, Народна књига, 1979 (Н).

I. Инфинитив као допуна управних глагола

Инфинитив у функцији допуне може употпуњавати значење (тј. може бити семантички проширак) глаголима тројаког типа:

1. Глаголима који као допуну морају имати искључиво инфинитив/да+презент. (У појединим случајевима неки од ових глагола могу се употребити и самостално, при чему се допуна у облику инфинитива/да+презента нужно подразумева.) Главне значајке конструкције да+презент која у овим случајевима може заменити инфинитив јесу:

а) њена немобилност¹ (*Ја могу радити/да радим, али не *Ја могу да сам радио*), и

б) обавезна идентичност субјеката управног глагола и допунске клаузе да+презент (*Ја могу да радим, али не *Ја могу да радиш*).

Не особиту, али посебну и појединачно најмногбројнију значењску допуну ове врсте представља употреба инфинитива/да+презента у облицима футура с помоћним глаголом хт(ј)ети, одн. с енклитичким облицима тога глагола.

¹ О појму „немобилност презента“ в. код М. Ивић (1970: 43—44).

2. Глаголима који не морају имати допуну у облику инфинитива/да+презента (нпр. *Идем кући*), али када је имају:

а) конструкција да+презент јесте немобилна (*Идем потражити/да потражим Домброја*, али не **Идем да сам потражио Домброја*), и

б) субјекат допунске клаузе (да+презент) обавезно је идентичан са субјектом управног глагола (*Идем да потражим Домброја*, али не **Идем да потражиш Домброја*).

3. Глаголима који не морају имати допуну у облику инфинитива/да+презента (нпр. *Желео сам нову књигу*), али када је имају:

а) конструкција да+презент јесте немобилна (*Желим да дођем на време*, али не **Желим да сам дошао на време*), и

б) субјекат допунске клаузе (да+презент) може, али не мора бити идентичан са субјектом управног глагола (*Желим да дођем на време*, *Желиш да дођеш на време*), при чему се инфинитив даде заменити само оном конструкцијом да+презент чији је субјекат идентичан са субјектом управног глагола.

Засебну врсту сачињавају тзв. конструкције *dativus cum infinitivo* и *accusativus cum infinitivo*,² нпр.: Не да ти ђаво седеи с миром (Г, 243), Тај човек ме је и научио читати (Ш, 67).

Инфинитив као допуна нађен је у грађи уз ове глаголе:

управни глаголи 1. типа: бити, бојати се, дати, дрзнути се, знати, имати/немати, кавити се, марити, мислити, морати, моћи, напасти, почети, см(ј)ети, стати, узети, ум(ј)ети, усудити се, хт(ј)ети;

управни глаголи 2. типа: доћи, заокутити, заоцуцати, запети, заћи, заоустити, знати, ићи, кратити се, кренути се, кушати, нагнати, надати, нам(ј)еравати, наставити, наумити, научити, немој, одважити се, окупити, остати, отићи, покушати, поћи, престати, развѣсти/развѣсти, разгранати, усп(ј)ети, утањити, учестати, хт(ј)ети;

управни глаголи 3. типа: бити, ваљати, вид(ј)ети, волети/вољети, гледати, додијати, допадати се, желети/жељети, заборавити, милити се, мрзети/мрзјети/мрзити, навалити, настојати, обавезати се, обећати, одбити, одлучити, радити, свид(ј)ети се, требати, хт(ј)ети.

² О конструкцији *dat. cum inf.* види код Розенцвајга (1969: 196) и код Т. Батистић (1978: 76—86). О конструкцији *acc. cum inf.* види код М. Ивић (1975: 776), Ивића (1970: 377), Белића (1973: 186), И. Грицка (1975: 175—176).

Управни глаголи 1. типа

БИТИ: а) у конструкцији „Богу је плакати“

— Богу је плакати кад омјерио оком останке... (Ш, 91)

— ... то је богу плакати, чисто бацање пара... (Н, 182)

б) у конструкцији „бити у стању“ (са значењем „моћи“)

— Ивица је осјећао страх пред свакиом оним тко је у стању друготога пријавити. (М, 43)

— ... ипак су били у стању пружити му сигурност... (М, 84)

с) у значењу „23. б. у безличним реченицама (с логичким подметом у дативу, ређе без њега) моћи“ (РСАНУ, 1, 583)

— ... ни црне пикње није било видјети на њему. (Ш, 74)

— Само да ми је Илију видјети на вјешалима... (Ш, 29)

— Ама ко ли ... измисли ... интерес, да ми је знати? (Г, 162)

— Дролц гунђа како му није с миром одиграти ни партију домина... (Н, 43)

БОЈАТИ СЕ: у значењу „3. не смети, не усуђивати се (у)радити нешто, устручавати се“ (РСАНУ, 2, 32)

— Бојао се помакнути, да не поремети равнотежу... (М, 65)

ДАТИ: у значењу „16. б. безл. (у конструкцији са 'се') моћи, имати могућности“ (РСАНУ, 4, 68)

— А ја сам... срачунао, како би се то овршити дало. (Ш, 23)

— ... јер не да се ни замислити да се такав путник... (Г, 224)

— Њихов се ток није дао преградити. (М, 35)

— ... можда би се дало нешто и од ње направити... (Н, 43)

ДРЗНУТИ СЕ: у значењу „II. имати дрзокости, смелости, усудити се“ (РСАНУ, 4, 710)

— ... који се бјеху дрзнули дићи се на његово круто господство. (Ш, 120)

ЗНАТИ: у значењу „6. (обично с инфинитивом) имати обичај, обичавати“ (РСАНУ, 7, 129)

— ... знао је провизор рећи. (Ш, 29)

— ... јер Тахи зна пол села отјерати од грунта... (Ш, 133)

ИМАТИ: а) у значењу „1. б. (са допуном у неком падежу или без ње, и у инфинитиву одн. у облику да+презент) поседовати нешто чији се смисао, без изрицања пуног назива, тумачи глаголом одн. зависном реченицом“ (РСАНУ, 7, 696—697)

— Нијесам имао када размисљати о мојој несрећи. (Ш, 48)

— ... па сад ... има чаме дочекати ... пријатеље. (Г, 181)

— ... ако вам имам још шта поручити. (М, 5)

б) у значењу „11. в. (у конструкцијама уз инфинитиве, ретко уз зависне реченице, у служби помоћног глагола) за гра-

ђење реченица са значењем предвиђања или сигурности у оно што ће наступити (у односу на било које време о којем се говори), за грађење ублажене нијансе будућег времена“ (РСАНУ, 7, 700)

— Сад је имало пући. (Ш, 112)

— Кад сиђе у једну дубодолину ... има шта видети! (Г, 89)

— ... и да се ничему више нема надати, да се чудо неће догодити... (М, 132)

с) у значењу „11. г. (у конструкцијама уз инфинитиве) бити спреман за неку радњу, желети, намеравати“ (РСАНУ, 7, 700)

— ... морам, зато сам и дошла. Имала сам се удати... (Ш, 87)

— Напослетку имам приметити и то да деца... (Г, 212)

д) у значењу „11. д. (у конструкцијама уз инфинитиве одн. облике 'да+презент') бити под извесном принудом, бити упућен у неком правцу, морати; у негацији: не бити у ситуацији да се нешто мора или сме урадити“ (РСАНУ, 7, 700)

— ... да они, који би имали предњачити народу и уљудити га, газе све... (Ш, 133)

— ... и да се нема тих пасоглаваца бојати. (Ш, 69)

КАНИТИ СЕ: у значењу „1. 1. имати намеру, намеравати, смерати; спремати се, решавати се (на нешто)“ (РСАНУ, 9, 195)

— ... не знајући шта се урадити кани. (Ш, 124)

МАРИТИ: у значењу „2. в. заст. (одрич., са допуном у инфинитиву) требати, морати“ (РСАНУ, 12, 128)

— ... нијесу ни марили увести ту ... управу... (Ш, 132)

МИСЛИТИ: у значењу „5. а. имати намеру, намеравати, канити“ (РСАНУ, 12, 635)

— ... и какав то терет мисли превозити. (М, 121)

МОРАТИ: у свим значењима (в. РМС, К—О, 423)

— ... кад мораш здрав горку медицину пити. (Ш, 28)

— ... да му мораде дати восак како су измерили... (Г, 275)

— ... тек он је морао сврнути погледом да не просузи. (М, 67)

— ... тада морамо измислити добре момке који... (Н, 181)

МОЋИ: у свим значењима³ (в. РМС, К—О, 430)

— ... међутим, може Хенинговица и умријети... (Ш, 21)

— ... чисто си му по очима могао познати, где си му рекао... (Г, 159)

³ Осим у оним значењима где се глагол моћи употребљава и самостално; међутим, допуна у облику инфинитива/да + презента увек се може исказати; нпр. у значењу „1.б. кад је реч о могућности да се нешто издржи, о способности да се нешто поднесе. — Не може се више. Станк. [...]“ (РМС, К—О, 430);

- ...никако нису могли наћи најповољнији положај (М, 9)
- Шабер је могао устати и отићи. (Н; 25)
- НАПАСТИ:** у значењу „5. стати, почети (чинити нешто)“ (РМС, К—О, 588)
- Гле ти њега — напао ноћас бунити људе. (Г, 233)
- ПОЧЕТИ:** у значењима „1. а. начинити, направити почетак, започети. [...] б. започети шта ново, друго [...] в. поново се наставити, поново прорадити [...]“ (РМС, О—П, 828)
- Почео сам и ја из прикрајка мотрити Софику. (Ш, 85)
- ... а ћир Трпко поче истеривати госте из механе... (Г, 282)
- Млади су почели показивати неке нежељене особине и знакове. (М, 102)
- ... о њему су се почели распитивати тек кад је... (Н, 66)
- СМ(Ј)ЕТИ:** у свим значењима (в. РМС, П—С, 881)
- ... да смијем слушати оргуље. (Ш, 36)
- По закону те Таки не смије узети у своју чету. (Ш, 63)
- Често је говорио ... да само њему сме казати и највеће тајне своје (Г, 293)
- Попадија није смела ући у собу... (Г, 204)
- Кад би му само смио испричати! (М, 93)
- То не смије допустити. (М, 67)
- И никако не смеш испасти сумњив... (Н, 116)
- СТАТИ:** у значењу „6. а. почети (са инфинитивом или презентом и везником 'да', о каквој радњи или збивању)“ (РМС, П—С, 1005)
- ... те га стаде посве мирно мотрити. (Ш, 42)
- ... стаде опет Сима оклевати и слегати раменима. (Г, 122)
- Тек када је вино стало дјеловати, заузели су... (М, 9)
- УЗЕТИ:** у значењу „16. а. почети, стати, заокупити“ (РМС, С—Ш, 458)
- Хрпа ... паса узе скакати око послодара... (Ш, 126)
- ... па узеше заљуљивати мостом да истресу Ивана у вир. (Г, 99)
- УМ(Ј)ЕТИ:** а) у значењу „1. бити способан за нешто, овлада(ва)ти неком вештином, бити вичан нечему“ (РМС, С—Ш, 510)
- ... вук се умје промијенити лијом. (Ш, 141)
- ... учитељ је Грујица умео вешто гунити птице. (Г, 200)
- Сви који су се умјели лијепо и поетично изражавати добивали су високе оцјене... (М, 80)
- б) у значењу „2. бити упућен у неки предмет, знати“ (РМС, С—Ш, 510)
- Он то све некако zgodно уме наместити. (Г, 85)

УСУДИТИ СЕ: у значењу „осмелити се, одважити се“ (РМС, С—Ш, 607)

- Није се усудио помислити на ... поподне и ноћ, која ће се брзо спустити... (М, 150)
- ... ја се више не усуђујем гледати јој изравно у очи... (М, 86)

ХТ(Ј)ЕТИ: а) у значењу „1. б. намеравати, смерати, покушавати“ (РМС, С—Ш, 753)

- ... да је прије порога мушкарцем бити хтјела. (Ш, 109)
- ... и свадихе се ако му ко хтедне оспоравати да није тако. (Г, 280)
- Кад ју је хтио ухватити за руку, она се одмакне корак... (М, 165)
- Један му је хтео продати парни ваљак. (Н, 138)

б) у значењу „3. а. као помоћни глагол у футуру (у потврдном облику обично енкл.)“ (РМС, С—Ш, 735)

- Хоће ли се скоро вратити? (Ш, 129)
- Хоћеш ми га уступити, вере ти? (Г, 184)
- Хоће ли отац сјести за стол или ће се без ријечи упутити у собу и лећи на ... кревет? (М, 138)
- ... хоће ли се на време извршити припреме за дочек агресора, или ће ... Меркала у своју чудовишну империју укључити плаву планету...? (Н, 139)

с) у значењу „4. а. бити готов, бити пред неком радњом или догађајем који предстоји (понекад са изостављањем главног глагола)“ (РМС, С—Ш, 753)

- Управо хтједе заокренути у дрворед, а пред њу ступи... (Ш, 89)
- На суочењу хтело је доћи до кика. (Г, 270)

д) у значењу „4. б. (обично у аористу) бити близу неког неповољног догађаја, једва, умало избећи“ (РМС, С—Ш, 753)

- И хоћаше [поп] зло проћи, да не наиђе... (Г, 202)

Инфинитив у функцији футура

а) потврдни футур

- Сад ће затакнути заставу. (Ш, 99)
- Таки ће посјести прад, напуњити лумбарде, затворити врата... (Ш, 21)
- ... и рече да ће га тужити капетану... (Г, 111)
- Куд се год макне — лећи ће те спавати... (Г, 102)
- ... бусео се у прса како ће студирати медицину. (М, 12)

- Очекивала је да ће јој се син бацити у загрљај и ту наћи тренутачно решење... (М, 84)
- ... он ће јој средити да положи за прву а класу... (Н, 62)
- ... да ће отерати у гандарију тога гњавета и приклонити се тамо где спада... (Н, 67)
- b) негирани футур⁴
- ... тога језика ти никад изгладити нећеш. (Ш, 106)
- Неће се до сутра свет преврнути. (Г, 106)
- Јозеф је закључио да промијена адресе неће утјецати на творничке нарудбине... (М, 71)
- ... да никада неће постати прави лаф... (Н, 119)

Управни глаголи 2. типа

ДОЋИ: у значењу „1. ходом, путовањем или било каквим кретањем стићи, доспети, приспети, [...]“ (РСАНУ, 4, 617)

— Дођох амо служити Хеннинговце... (Ш, 50)

ЗАКУПИТИ: у значењу „4. а. отпочети енергично и понављајући много пута вршити неку радњу, заређати“ (РСАНУ, 6, 205)

— ... а он ти закупи ћурке тући... (Г, 113)

ЗАПУЦАТИ: у значењу „1. а. почети истрајно, тврдоглаво, једнолично понављати неку радњу, говорити једно те исто и сл., запети, заређати, закупити“ (РСАНУ, 6, 207)

— Али познаник заупуцао казивати, а све више... (Г, 132)

ЗАПЕТИ: у значењу „8. г. (често у одричном облику) почети, отпочети, стати (нешто радити, говорити и сл.)“ (РСАНУ, 6, 246)

— ... завика ћур Трипо... и запе журно чистити је. (Г, 279)

ЗАБИ: у значењу „6. почети, отпочети вршење неке радње“ (РСАНУ, 6, 503)

— ... момчић забе купити баквиш. (Г, 246)

ЗАУСТИТИ: у значењу „1. б. почети говорити па заћутати, не рећи све до краја, прекинути се у говору, причању“ (РСАНУ, 6, 520)

---

⁴ У овом случају јавља се облички синкретизам волунтативне и футурске енклитике (уп. Ивић, 1972: 126). Инфинитив се уз обе може заменити конструкцијом да + презент, и обратно, осим у једном случају: ако заменимо да + презент уз волунтативну енклитику инфинитивом, промениће се суштина саме енклитике и она ће постати ознаком за футур (в. Маројевић, 1977: 37—44). Ова обавезност употребе конструкције да + презент уз волунтативну енклитику може представљати изостатак некадашње обавезности употребе ове конструкције уз волунтативне глаголе.

— Е, е... баш то некако... — заусти опет Среја двоумити, али они... (Г, 258)

ЗНАТИ: а) у значењу „2. располагати неком способношћу, бити вешт у чему, умети“ (РСАНУ, 7, 129)

— Знат ћу ја укротити... Ферка... (Ш, 134)

— ... Који знаду свачије заслуге оценити и уважити... (Г, 187)

— Испочетка није се знао љубити. (М, 69)

б) у значењу „8. бити у стању, моћи“ (РСАНУ, 7, 129)

— Ваљда ћу знати и ту торбарску живину укротити. (Ш, 134)

ИЋИ: у значењу „3. д. полазити куда с каквим циљем“ (РСАНУ, 8, 432)

— ... тјера те ... судач да идеш под Иванић или Копривницу шанце копати. (Ш, 29)

— ... да би му боље било да се иде подшшипати... (М, 39)

КРАТИТИ СЕ: у значењу „II. 2. одупирати се, супротстављати се (нечему), избегавати (нешто), зазирати (од нечега), устручавати се, устезати се“ (РСАНУ, 10, 438)

— ... јер се краљ Максo кратио исплатити Турчину данак... (Ш, 120)

КРЕНУТИ СЕ: у значењу „I. 1. а. поћи, упутити се“ (РСАНУ, 10, 489)

— Одатле се крену капетан обилазити остала села. (Г, 178)

КУШАТИ: у значењу „3. чинити покушаје, предузимати одређене поступке с циљем да се нешто постигне, учини, покушавати“ (РСАНУ, 11, 136)

— ... из којих си залуду гатати кушао какoви се осјећаји... (Ш, 5)

— ... нека кушају попети се на сјеверну страну (Ш, 98)

НАГНАТИ: значење које има код Шеное забележено је у Речнику Матице српске само у повратном облику — „нагнати се I. навалити, ударити, појурити, потерати“ (РМС, К—О, 505)

— ... ал' вранац му ... нагна летјети завлачећи ... коњанике. (Ш, 45)

НАДАТИ: у значењу „3. (уз речи које показују одавање јачег звука: вика, дрека, јаук, лупњава и сл.) почети јако (викати, јаукати, лупати и сл.)“ (РМС, К—О, 514)

— Надам ти ја бежати... (Г, 125)

НАМ(Ј)ЕРАВАТИ: у значењу „имати намеру, замисао, бити решен на нешто“ (РМС, К—О, 571)

— ... и не намјерава се тако брзо вратити. (М, 153)

— ... и што је по инерцији намјеравао учинити, чинило му се... (М, 148)

НАСТАВИТИ: у значењу „1. поново се прихватити чега, продужити с чим (после завршетка раније фазе, после извесног прекида и сл.)“ (РМС, К—О, 629)

— Ђир Ђрпко настави причати до краја свој сан. (Г, 285)

— И ту ... наставили су галамити, трчати, прескакивати клупе, падати, дизати се, прекобацивати се, трошити снагу ... (М, 21)

НАУМИТИ: у значењу „решити се, одлучити се, наканити се“ (РМС, К—О, 651)⁵

— ... да је науумио само њу терати; само интересирати и од интереса живети. (Г, 130)

НАУЧИТИ: у значењу „1. а. учењем, вежбањем стећи знање; савладати вештину“ (РМС, К—О, 652)

— ... и зло по ме да нијесам научио читати, писати ово нешто латинштине. (Ш, 111)

— ... те је од некаквог ходе научио градити записе. (Г, 94)

НЕМОЈ: „нѐмoјмо, нѐмoјте, речца (одрични описни имп. с глаголом који се одриче или без њега) 1. за изрицање забране: не [...]“ (РМС, К—О, 711)⁶

— Немој околицати, већ је пограби право ... (Ш, 86)

— Немој ни ти сад затезати. (Г, 177)

— Немојте ми дрљати по дувару којекаке куке ... (Г, 242)

— Немој уводити никакве идиоте ... (Н, 183)

ОДВАЖИВАТИ СЕ: у значењу „одважно, смело одлучити се на што ризично, опасно; прикупити храброст за какав поступак“ (РМС, О—П, 24 — дефиниција за свр. ОДВАЖИТИ СЕ)

— Зато се с ужасном стрепњом човјека који се одважује ходати разапетом жицом изнад понора ... (М, 146)

ОКУПИТИ: у значењу „закупити“ (в. натукницу закупити, РСАНУ, 6, 205 — 4. а)

— ... окупи Симица јадиковати. (Г, 239)

ОСТАТИ: у значењу „1. задржати се негде и даље, не отићи; не променити место, положај“ (РМС, О—П, 228)

— ... или остаје чамити у Бановдару. (М, 148)

ОТИЋИ: у значењу „1. б. поћи, кренути, запутити се; отпутовати“ (РМС, О—П, 245)

⁵ Да овај глагол припада 2. типу управних глагола, сведоче разјашњења његових значења: *решити СЕ*, а не *решити*; *одлучити СЕ*, а не *одлучити*. Повратне заменице упућују на обавезну идентичност субјеката управног глагола и допуне у облику конструкције да + презент. Уп. Батистић (1979: 94).

⁶ Када се употреби с инфинитивом, облик *немој* представља искључиво 2. лице једине и може се заменити само оном конструкцијом да + презент чији је субјекат, такође, у 2. лицу једине. (Ово важи, *mutatis mutandis*, и за облике *немојмо*, *немојте*.)

- Сиромах Мојсило оде питати се за здравље са... (Г, 131)
- Не, Грга је једноставно отишао студирати књижевност, (М, 79)
- ПОКУШАТИ: у значењу „1. учинити покушај, извршити припремне радње за извођење чега“ (РМС, О—П, 640)
- Овај се покушао на брзину досјетити на што циља. (М, 109)
- ПОЋИ: у значењу „1. а. почети ићи, кренути с места, упу-
тити се“ (РМС, О—П, 815)
- Сутра пођох у Загреб поклонити се Драшковићу. (Ш, 138)
- Сматрала је свршеном чињеницом да ће и он поћи студи-
рати. (М, 123)
- ПРЕСТАТИ: у значењу „а. прекинути, завршити какав рад,
деловање, постојање, изаћи из каквог стања“ (РМС, О—П, 994)
- Престао сам бити подбан... (Ш, 120)
- И да уговор... престаје важити. (Г, 270)
- Људи су престали живјети вани. (М, 134)
- РАЗВЕСТИ: у значењу „1. а. почети опширно, нашироко
(причање разговор и сл.), ударити у опширно, китњасто кази-
вање“ (РМС, П—С, 347; упореди с глаголом РАЗГРАНАТИ — 2.)
- И ту већ разведе путник причати... (Г, 136)
- РАЗГРАНАТИ: у значењу „2. распричати се живо, одушев-
љено, додајући и китећи у причању (обично гестикулирајући)“
(РМС, П—С, 359)
- ...повикаше остали, и сад разгранаше хвалити газда Милу-
на и салетати Среју да не учини друкчије... (Г, 254)
- УСП(Ј)ЕТИ: а) у значењу „1. имати успеха, среће, добро
проћи, поћи за руком“ (РМС, С—Ш, 587)
- ...кад он сам, без њихове помоћи, успијева ријешити... Али
шта ријешити? (М, 84)
- б) у значењу „2. имати времена, стићи“ (РМС, С—Ш, 587)
- Само вјешт возач... успио би избјећи пад... (М, 58)
- УТАЊИТИ: у значењу „4. (често са допуном: глас, гласом)
проговорити танким, слабо чујним, тихим гласом, обично извеш-
тачено“ (РМС, С—Ш, 612)
- Поп отвори трбник и утањи читати прву молитву, коју је
отворио. (Г, 299)
- УЧЕСТАТИ: у значењу „2. почети све чешће чинити не-
што“ (РМС, С—Ш, 640)
- Милун учестао слати Среју по селима да мајсторише. (Г, 267)
- ХТ(Ј)ЕТИ: у значењу „1. в. смерати куд, намеравати поћи
или преместити што; намеравати урадити“ (РМС, 753)

- Хтједох се уклонити на сигурно мјесто... (Ш, 123)
 — И тај дан хтео је ћир Тртко из коже изићи што му нико неће да верује... (Г, 280)

Управни глаголи 3. типа

Пре но што наведем управне глаголе овога типа које сам пронашао у четворице писаца хтео бих указати на једну особину која их оштро раздваја од управних глагола 1. и 2. типа. Упоредимо стога следеће парадигме:

1. Могу сазнати / да сазнам све што је важно
 *Могу — / да сазнаш све што је важно
 *Могу — / да сазна све што је важно — итд.
2. Дошао сам сазнати / да сазнам све што је важно
 *Дошао сам — / да сазнаш све што је важно⁷
 *Дошао сам — / да сазна све што је важно — итд.
3. Желим да сазнам / сазнати све што је важно
 Желим да сазнаш / — све што је важно
 Желим да сазна / — све што је важно — итд.
 Волим да сазнам / сазнати све што је важно
 Волим да сазнаш / — све што је важно
 Волим да сазна / — све што је важно — итд.

Први и други тип управног глагола имају инфинитив као обавезан семантички проширак; тај се инфинитив може заменити само оном конструкцијом да+презент чији је субјекат идентичан са субјектом управног глагола. Међутим, трећи тип управног глагола може, као семантички проширак, имати и конструкцију да+презент чији субјекат није идентичан са субјектом тог глагола.

БИТИ: у значењу „27. (уз инфинитив другог глагола) требати, морати а. у реченицама с граматичким подметом, најчешће у перфекту без помоћног глагола [...] б. у безличним реченицама

- ...но веле да се је бојати крви. (Ш, 132)
 — Кад је твојој ... мами ... било мријети. позва ме... (Ш, 62)
 — Кад и сам Продан виде да се ту није шалити... (Г, 92)
 — Мићо му је расвијетлио памет. Показао шта му је чинити. (М, 50)

⁷ Ово се, истина, може рећи, али значи искључиво „Дошао сам да би ти сазнао (могао сазнати) све што је важно“; уз то, овај се да+презент не може заменити инфинитивом, а да се не промени значење целине.

— Није било друге него дубоко удахнути и тобоже равнодушним гласом изјавити... (М, 118)

ВАЉАТИ: у значењу „3. б. требати, наметати се као потреба; одговарати целисходности“ (РСАНУ, 2, 377)

С овим значењем глагол ВАЉАТИ има само облик у 3. лицу јд. Постоје две могућности за употребу овога глагола: 1. (Ваља) + (Инф/да+през.), и 2. (Ваља) + (да+през.) У првом случају реч је о активној конструкцији с потпуно неодређеним (уопштеним) субјектом. Инфинитив се може заменити само конструкцијом да+презент у облику 3. лица. Ова замена уједно означава и преоблику из активне у пасивну конструкцију, при чему објекат активне конструкције постаје субјектом пасивне, нпр. *Само ваља zgodну формулу наћи* → *Само ваља да се нађе zgodна формула*. У другом случају, субјекат је експлицитан у семантичком проширку; конструкција да+презент не може се заменити инфинитивом, а да се ништа не промени у околини⁸ (нпр. *Ваља да дођеш к нама*). Примери (за први тип):

- Но, ваља бистро гледати преда се, а прије свега ваља шутјети. (III, 24)
- ... ту ваља причекати згоду. (III, 153)
- Сад збиља ваља поћи. (III, 74)
- Ваља само посматрати појаве у природи и тако се учити. (Г, 150)
- Ваља га најпре заплашити... (Г, 277)
- ... ваља начинити уговор. (Г, 252)
- Ваљало је причекати рујан и онда закуцати на врата. (М, 56)
- Зато ваља подићи ограду и спријечити их да се селе. (М, 73)
- Ваљало је опрезно управљати бициклом и пажљиво окретасти педалима. (М, 97)
- Три су такве пећине које ваља истражити... (Н, 76)
- Ваљало је постати личност. (Н, 132)
- Ваља одржати ону танку, критичну границу... (Н, 178)
- Можда је ову монодраму ваљало донети уз дискретније осветљење. (Н, 56)

Овоме треба додати и конструкције с дативом. За њих важи исто оно што је речено уз глагол ТРЕБАТИ: име у дативу може функционисати (а) као ознака семантичког субјекта (тј. као упутница за синтаксни субјекат) или (б) као објекат. У највећем броју случајева контекст недвосмислено говори о којој је функцији реч:

⁸ О замењивању конструкције да + презент инфинитивом може се говорити само у следећем случају: *ваља да дође к нама*, при чему се окружење мења у: *ваља му доћи к нама*; не може се рећи: *он ваља доћи к нама*. В. и анализу глагола ТРЕБАТИ.

- ... прави господари дођоше, кривим [субј.] ваља се селити. (Ш, 81)
- Није ваљало казати му [обј.] леђа. (Ш, 46)
- Ваља вам [обј.] рећи да имам ... доста ... знањаца. (Ш, 40)
- Све ваља вам [субј.] чути, па онда судити. (Ш,)
- ... ваља ми [субј.] отићи сутра до у чаршију ... (Г, 87)
- А, ваља то јавити кмету [обј.] ... (Г, 112)
- ... па му [обј.] ваља подобру [рôгу] ударити. (Г, 114)
- Ваља ми [субј.] дати порезу ... (Г, 160)
- ... али нам [субј.] ваља петљати и носити много којекаквих ствари. (Г, 242)
- ... јер им [субј.] ваља читав сат ода пешачити до села. (Г, 262)
- ... ваља нам [субј.] радити на њиви. (Г, 281)
- Из прошлости ваља нам [субј.] поуке извлачити. (М, 80)
- Ваљало им [субј.] се склонити и допустити да се разлију. (М, 35)

ВИД(Ј)ЕТИ: у значењу „II. 8. безл. бити видно“ (РСАНУ, 2, 590)

- Мрак — једва се види ићи. (Г, 142)

ВОЛЕТИ/ВОЉЕТИ: а) у значењу „I. 1. б. марити, имати воље за нешто, трпети, подносити (некога, нешто), осећати задовољство (у нечем)“ (РСАНУ, 2, 770—771)

- Здењичка се увијек вољела ... помало нападно одијевати ... (М, 165)

б) у значењу „2. желети, хтети“ (РСАНУ, 2, 771)

- ... да би кадшто човјек волио положити старе кости у црну земљу. (Ш, 35)

с) у значењу „3. нар. више (највише) волети“ (РСАНУ, 2, 771)

- ... волио је Гащо пробавити вечер у коморици Јаге за крчком неголи у којем богатом сијелу великашких госпођа. (Ш, 109)

- Данашњи људи воле отићи у механу, ваздан дангубити, опити се и истрошити с којекаквим локманима, него доћи код свог најближег рода. (Г, 91)

ГЛЕДАТИ: у значењу „10. а. настојати, старати се, тежити, смерати“ (РСАНУ, 3, 337)

- Гледао сам у Пожуну склонуту ... вијећнике да буде именован ... (Ш, 135)

ДОДИЈАТИ: у значењу „1. постати непријатан, сувишан; постати досадан, несносан“ (РСАНУ, 4, 444)

- Готово ми додијало потуцати се по туђим кућама. (Г, 254)

ДОПАДАТИ СЕ: у значењу „1. бити по вољи, свиђати се“ (РСАНУ, 4, 546).

— Здењички се допадало возити се на бициклу околицом Бановдара. (М, 122)

ЖЕЛЕТИ/ЖЕЉЕТИ: у свим значењима (РСАНУ, 5, 334)

— ... да ... Грдак пред ... Таха доћи жели. (Ш, 135)

— Али није се жељела замјерати и упуштати у расправе. (М, 79)

ЗАБОРАВИТИ: у значењима „1. б. услед расејаности, пометености и сл. не сетити се нешто учинити у потребном тренутку [...] 1. в. изгубити из вида, сметнути с ума [...]“ (РСАНУ, 5, 513)

— Не заборавите јавити мому кумчету што вам рекох... (Ш, 141)

— У том чуђењу капетан и заборави упитати Ђошцу, кад пође, којим је послом дошао. (Г, 238)

— Та синоћ би заборавио затворити врата ризнице ... а камоли не би заборавио повући засун на ... вратима... (М, 83)

О неким аспектима значења глагола **ЗАБОРАВИТИ** говори-ле су М. Ивић (1977: 11—12) и Т. Батистић (1979: 90—93). Обе су указале на могућу двосмисленост (с гледишта фактивности) у реченицама попут: *Заборавила сам да држим руке у хладној води*. Наиме, ова се реченица може интерпретирати као да је реч о заборављању „чињенице“ (*Заборавила сам [чињеницу] да држим руке у хладној води* → *руке су ми у хладној води*) или, пак, као да је реч о заборављању „обавезе“ (*Заборавила сам [да треба] да држим руке у хладној води* → *руке треба да су ми у хладној води*). Ова је двосмисленост везана само за несвршене глаголе; свршени доследно упућују на „обавезу“ (*Заборавила сам [да треба] да задржим/задржати руке у хладној води*). Везана је, затим, за употребу презента — инфинитив искључује фактивност управног глагола и упућује само на друго значење (*Заборавила сам [„да треба“] држати руке у хладној води*). Коначно, везана је за (не)мобиљност догунске конструкције да+презент, која је само у првом случају мобилна (*да држим / да држиш / да си држао* итд.).

Ваља још напоменути и то да је инфинитив само привидно допуна глаголу **ЗАБОРАВИТИ**; инфинитив је, заправо, допуна имплицитраном безличном глаголу типа **ТРЕБА** (ВАЉА) који се из разлога економичности не појављује на синтаксној разини.

МИЛИТИ СЕ: у значењу „а. безл. (са логичким субјектом у дативу) бити мило, бити по вољи (некоме)“ (РСАНУ, 12, 537)

— Нити ми се мили служити га више... (Г, 263)

МРЗ(Ј)ЕТИ/МРЗИТИ: у значењу „2. безл. (са логичким субјектом у акузативу) осећати одвратност према некој радњи, немати воље за нешто“ (РМС, К—О, 439)

— Мрзи ме ... заплитати се у господске послове ... (Ш, 133)

— Баш ме мрзило ваздан утезати се и петљати. (Г, 291)

НАВАЛИТИ: у значењу „4. а. изложити притиску, притиснути, салетети“ (РМС, К—О, 492)

— Навалише гости питати га шта је то тако лепо ... (Г, 207)

НАСТОЈАТИ: у значењу: „1. а. улагати напоре, усмеравати активност, држање и сл. за постизање каквог циља, трудити се, тежити“ (РМС, К—О, 631)

— ... као да имају тешког болесника којег настоје заобићи у разговору. (М, 149)

ОБВЕЗИВАТИ СЕ: у значењу „2. обухватити обавезом, учинити обавезним, задужити“ (РМС, К—О, 836 — деф. за свр. ОБАВЕЗАТИ СЕ)

— Обвезујем се Сретену уредно ... ајлук ... плаћати. (Г, 259)

ОБЕЋАТИ: у значењу „дати обећање, обрећи“ (РМС, К—О, 851)

— Отац му је обећао купити весту! (М, 31)

ОДБИТИ: у значењу „2. в. не сагласити се, одрећи; не пристати“ (РМС. О—П, 21)

— Мајка је изразила бојазан да му нешто није кад је одбио вечерати. (М, 159)

ОДЛУЧИТИ: у значењу „1. а. донети одлуку, решити се на нешто“ (РМС, О—П, 46)

— ... да је одлучио осветити тај злочин ... (Ш, 118)

РАДИТИ: у значењу „1. б. трудити се око нечега, настојати на нечему; управљати своју делатност у одређеном правцу“ (РМС, П—С, 327)

— ... кој' ради пошто-пото свезати Софију с Милићем. (Ш, 141)

СВИД(Ј)ЕТИ СЕ: у значењу учинити се пожељним, бити по вољи

— ... да се је свидјело Свемогућему у тај кобни час отети краљевини главу. (Ш, 131)

ТРЕБАТИ: а) у значењу „1. безл. потребно је, нужно је, ваља“ (РМС, С—Ш, 272)

— ... само треба пронаћи начин те двојачке управе разборито уредити. (Ш, 13)

— Није требало дуго чекати. (Ш, 47)

— Треба ошинути обешењаке. (Г, 117)

— ... кад је требало суочити парничаре и ствар пресудити. (Г, 269)

- Треба на вријеме зауставити пресађивање таквог понашања... (М, 102)
- ...никад га није требало вући за ноге или штитати... (М, 27)
- ...и не треба претерано мудровати и изигравати трудног миша... (Н, 187)
- ...кад је требало избећи пњаважу. (Н, 175)

примери са дативом:

- Треба хуљама скинути кринку с лица. (Ш, 113)
- Клањати се старој треба ... да се не досјети бијесу. (Ш, 20—21)
- ...не треба њима веровати да голем гузицом седну на усјану плотну... (Н, 83)

Конструкција безл. ТРЕБАТИ (као и ВАЉАТИ) с дативом може се у одговарајућем контексту двојако интерпретирати. Нпр. Треба МУ спремити све што је потребно за пут може значити „Треба спремити (= да се спреми) све што му је потребно за пут“ или „Треба да он спреми (= Он треба спремити) све што је потребно за пут“. Могућа двосмисленост ове конструкције последица је тога што су у облику датива кондензоване (сажете) две синтаксне функције — субјекта и објекта. Овај облик кондензовања не треба мешати с „кумулативном кондензацијом“ о којој говори Носек (1964).⁹ Различитост ових двеју кондензација могла би се овако објаснити: „Учим дечаке да певају“ — и објекат и субјекат; „Треба му спремити све што је потребно за пут“ — или субјекат или објекат. У сваком случају „или ... или“ кондензација има само теоретску вредност. На практичној разини контекст увек јасно упућује на једну од двеју поменутих функција.¹⁰

b) у значењу „3. [...] глагол стоји у коме било лицу, а онај који нешто треба постаје субјект у номинативу“ (РМС, С—Ш, 272)

- ... али баш нисте требали то чинити. (Г, 178)
- ... пред којим би се човјек требао постидјети... (М, 97)
- ... можда је ... требао споменути своје држање... (М, 114)

ХТ(Ј)ЕТИ: а) у значењу „1. а. имати вољу, спремност, решеност на неку радњу, пристајати на нешто, бити сагласан да нешто буде; желети“ (РМС, С—Ш, 753)

⁹ Носек говори о „кумулативној кондензацији“ у којој је нпр. објекат једног предиката истовремено и субјекат другога (уп. Учим дечаке да певају).

¹⁰ О значењима глагола *требати* в. у Стевановића (1953: 91—97), (1967: 237—243) и (1974: 603—604).

- Обранити хтједох свој род од неправде... (Ш, 101)
- Али ћир Трпко никако није хтео признати да се тако грдно певарио. (Г, 287)
- Писарекови се ипак нису хтјели ливити пламених боја... (М, 74)
- ... каквим су га очеви хтели приказати. (Н, 204)
- b) у значењу „8. б. (у безличној конструкцији са ‚се‘, са субјектом у дативу) желети, бити у вољи“ (РМС, С—Ш, 754)
- Знаш што те пече, женити се хоће младичу. (Ш, 76)

Конструкција *dativus cum infinitivo*

- ДАТИ:¹¹ у значењу „16. а. 2) допуштати, дозвољавати“ (РСАНУ, 4, 68)
- ... ал' се умири кад му рекох да идем Грегоријанцу, и нек ми да преспати. (Ш, 123)
  - Ох, не дб бог ни вам ни вашој дјечи доживјети, преживјети такову ноћ. (Ш, 56)
  - ... ту ти не дам ни једне рећи. (Г, 266)
  - Не да ти ђаво седети с миром... (Г, 243)

Конструкција *accusativus cum infinitivo*

Пронашао сам свега једну овакву конструкцију — код Шеное.

- НАУЧИТИ: у значењу „2. а. пренети на кога, предати коме какво знање, упутити кога у што (какву вештину или што друго)“ (РМС, К—О, 653)
- Тај човјек ме је научио и читати. (Ш, 67)

Неки неразврстани примери

Четири примера не уклапају се у приказане категорије управних глагола и стога их овде наводим (скупа с могућим преобликама):

- 1) Глагол ДАТИ у повратном облику ДАТИ СЕ, са значењем „II. 1. б. [...] дозволити неки поступак према себи“ (РСАНУ, 4, 69)

¹¹ Глагол *дати* јавља се у једној особитој конструкцији са значењем „17. варв. (у конструкцији са инфинитивом) а. наредити, наложити; наручити да се нешто уради“ (РСАНУ, 4, 68).

— Грдак не да се никаковим господством забленути. [→ Грдак не дозвољава да га никаково господство заблене (да га никаковим господством заблену).] (Ш, 133)

2) Глагол ДАТИ са значењем „16. а. 2) допуштати, дозвољавати“ (РСАНУ, 4, 68)

— Не да ни поменути. [→ Не да ни да се помене.] (Г, 87)

3) Глагол ДАТИ у примеру где се мешају два његова (блиска значења — (а) допуштати, дозвољавати и (б) дозволити неки поступак према себи

— Мунта се не даде збунити па му одврати... [→ Мунта не дозволи сам себи да се збуни..., одн. Мунта не дозволи да га збуне (да га тај и тај збуни)...] (Н, 210)

4) Глагол ВИДЕТИ у примеру

— Где си ти видео, молим те, терати људе да под старост полажу испите. (Г, 216)

II. Инфинитив у конструкцији с прилогом, прилошким изразом или именицом

Основна обележја инфинитива која му омогућавају да се појави у трочланој формацији Adv/N + Cop + Inf¹² јесу а) његова доследна безличност и б) његово значење „ИМЕНА радње“. Ова формација остварује се:

1) тако да је у њој исказана анафорска заменица то: Adv/N + Cop + To ↔ Inf; или

2) тако да у њој није исказана анафорска заменица то: Adv/N + Cop + (To ↔) Inf, али се може исказати.

Минималне синтаксне конструкције овога типа садрже два елемента која круже око централне (синтаксне) честице — копуле: један је инфинитивни, други је (најчешће, уп. Поповић, 1967: 10) именички или прилошки.

1) N + Cop + To ↔ Inf:

— О, да знате како је то красота исписивати обичаје народне! (Г, 136)

— Није то шала остати са силном децом — под ведрим небом као просјак. (Г, 196)

— Није то, болац, шала, закопати наочке у сеоски потес! (Г, 229)

2а) N + Cop + (To ↔) Inf:

— И моја ће брига бити, раскинути силне везе Тахове ... и одмамити домаће племство од њега. (Ш, 153)

¹² Adv — прилог или прилошка синтагма; Cop — копула, копулативни глагол; Inf — инфинитив; S (в. даље) — субјекат у зав. падежу.

- Није, вала, вајде ни деветати га —... (Г, 112)
- Их, ја, грдне бруке писати толико... (Г, 243)¹⁸
- Хм, будак — вериге — ићи у ово доба ... нису чиста посла! (Г, 234)
- Циљ бијаше постићи добро расположење. (М, 9)
- Бијаше велико умјеће све то избјећи. (М, 57)
- ... срамота је погледати колико је то ушарењено... (Н, 203)
2b) NS + Cop + (To ↔) Inf:
- Ваша милост ... мене је воља тући се. (III, 47)
- Није ме воља слушати твоју литанију. (III, 110)
- Тврда је у њега воља поправити све како ваља. (III, 10)
- ... прва му је брига прикупити око себе што више јаких присташа... (III, 10)
- ... а прва нам брига мора бити: отети земљу од непријатеља... (III, 153)
- ... а није му ни крај памети дирнути у ону половицу која припада роду Хенингову. (III, 11)
- ... кому је највећа сласт мучити ... јадни народ. (III, 133)
- А душа му је била јести пурењке и припијати уз њих ракију (Г, 102)
- Усред подне сумња те онуда проћи, а камоли ноћу... (Г, 163)
- У њега су после подне, особито лети, прозори отворени, на столу мора бити цвећа; зими се кади измирном или шећером ... милина ти ући. (Г, 169) [имплицирана копула]
- ... и чим кога опазе да им је дужност одмах га јавити свом старешини... (Г, 173)
- Јер бити вођа и није нешто бог зна шта. (Н, 116)

У Глишића се нашла и једна ретка конструкција (уп. Поповић, 1967: 8) — конструкција с глаголом:

- Красно! Ићи те ме опадати и говорити што није истина...
Баш ти доликује! (Г, 210)

У српскохрватском језику не остварује се конструкција Inf + Cop + Inf (уп. Ивић, 1968: 214), али се Cop даде заменити семикопулативним глаголом *значити* и тада конструкција постаје прихватљива. Једини пример овога типа нашао сам код писца који, у односу на осталу тројицу, има најмање инфинитива:

- Ставити у изглед неком смушеном пискаралу да би му се његовом, Нигровом милошћу могао појавити песмуљак, туц-муц есејчић и пресољена причица, значило би постати бог, и ту би Нигро... (Н, 165)

¹⁸ Ово је особита, генитивна преоблика конструкције *Грдна је брука писати толико...*

3а) Adv + Cop + (To ↔) Inf:

- Та је л' вриједно пуно говорити за такову ништарију? (Ш, 121)
- Главно је кренути с мртве тачке. (М, 38)
- ... боље човјеком умријети неголи живином живјети. (Ш, 36) [имплицирана копула]
- А и није добро пуцати на нечастиву силу... (Г, 90)
- Зато је најбоље отпутовати на лице мјеста... (М, 160)
- Сви су држали да је довољно покуцати на прозор. (М, 10)
- ... не би било доста скупити све прсте цијелога свијета (Ш, 33)
- Залуду је сада кукати, бог је тако хтио. (Ш, 128)
- Како би било сјести на бицикл и као тобоже неким послом провести се Шумарском улицом, сврнути погледом на њену кућу и, уз мало среће, видјети је, видјети је!? (М, 89)
- ... да није лако наћи њихове „декорације“. (Г, 117)
- ... јер их је тако лакше саставити, лакше их је држати на оку и наћи кад кућне час састављања. (М, 73)
- Ако буде голема, ласно је поткратити. (Г, 114)
- ... и лијепо је служити јунака... (Ш, 46)
- ... ала лепо беше живети у Београду! (Г, 131)
- Немогуће је наћи узрочну везу између... (М, 78)
- ... осу око које је било могуће окупити расуте магле маштарија... (Н, 186)
- ... да је овај ... народ немогуће извести из житког глиба злобе... (Н, 9)
- Држао је да је мудрије шутјети и чекати да се Мићо сам појави. (М, 127)
- ... ал' ви знате ... да је мучно чекати. (Ш, 143)
- Најгоре је у њу се вратити раширеног капута, након што си шетао авенијама... (М, 45)
- ... било је опасно проћи туда... (Г, 96)
- ... и скватио је да је најпааметније шутјети. (М, 11)
- Можда је погрешно неке ствари тајити? (М, 153)
- ... и да је потребно задржати тајност... (Н, 82)
- ... коју је било тако пријатно гледати... (Н, 50)
- ... и кажем да би то најприличније било дати. (Г, 193)
- Гледао сам, још му нису спласле чворуте — све као компири велике ... Смешно и погледати. (Г, 204) [имплицирана копула]
- Ту је страшно проћи и усред подне... (Г, 88)
- Ал' са превијаном бабом слијепи миша играти, то је сувише за мушку главу... (Ш, 17)
- Непдје сам чуо ријеч ... да је тешко служити два господара... (Ш, 27)

- Тешко је разлучити што је био Гргин утјецај... (М, 77)
- Најтеже је чезнути из даљине... (М, 82)
- Тешко је наћи доброг професора. (Н, 209)
- Теже је било поволити онај ... природни шмек... (Н, 13)
- Најтеже је зарадити први милион. (Н, 89)
- Упутно је понијети боцу каквог пића. (М, 10)
- ... јер није путно дирати у редослед величина. (М, 177)

3b) AdvS + Cop + (To ↔) Inf:

- Било ми је досадно лењарити. (Ш, 47)
- Знаш ли ти да ми је жао поћи за тебе, не бих ни ишла. (Ш, 74)
- Зар ти је жао за мене поћи? (Ш, 73)
- ... као да је и њему жао мутити свијетлом ... твоји мир... (Ш, 37)
- Можда би му било лакше добити стипендију, кад би сви знали? (М, 153)
- њему је лако било отићи. (Н, 210)
- ... ваљану човеку ласно је наћи и најма и рада. (Г, 254)
- Мило ми је видети ваљана човека... (Г, 249)
- Најгоре ми је осецати те потре. (Г, 109)
- Бијаше му неугодно и даље се излежавати на сунцу, дангубити... (М, 33)
- Та пост је минуо ... па је језику слободно скакати. (Ш, 32)
- ... а слободно му стати где хоће под најам или радити свој занат. (Г, 270) [имплицирана копула]
- ... тешко му је чекати. (Ш, 62)
- Њему је било тешко сувисло мислити. (М, 116)

Погледајмо сада типичне преоблике ових конструкција:

- 1) Није то, болан, шала, закопати [↔ да се закопа] наочех у сеоски потес.
- 2a) Циљ бијаше постићи [↔ да се постигне] добро ... расположење.
- 2b) ... кому је највећа сласт мучити [↔ да мучи] ... јадни народ.
- 3a) Тешко је разлучити [↔ да се разлучи] што је Гргин утјецај...
- 3b) ... тешко му је чекати [↔ да чека].

Из примера наведених под 2b) и 3b) очигледно је како постоји могућност да се инфинитиву, у „уопћено личној“ минималној синтаксној конструкцији, на особит, посредан начин придружи ознака „вршиоца радње“ обележене самим инфинитивом. Та ознака представљена је (најчешће) заменицом или именицом

у генитиву или дативу.¹⁴ Реч је, наиме, о тзв. „кумулятивној кондензацији“ синтаксних функција: „Приложном ознаком у дативу може се изрећи [...] ознака вршиоца глаголске радње“. (Приручна граматика, 1979: 345, подвукао В. Ђ.)

III. Инфинитив као допуна придевима

- ... он није везан ићи него у банску војску... (Ш, 72)
- ... иако је вољан којешта жртвовати за пријатељство. (М, 95)
- ... а готов сам био и дати му пристојну награду за труд. (Г, 212)
- ... дужан сам њему новце давати... (Г, 257)
- ... ал' доста сам јак спрелнути Грегоријанце. (Ш, 53)
- ... из које су кадре извиривати све могуће поуке... (Г, 173)
- Продужавати неизвјесност, налазити стално нове исприке... то више није био кадар. (М, 160)
- ... љубопитни смо знати... (Г, 136)
- Вијест да је осуђен остати у том малом граду док ће га многи напустити... (М, 132)
- ... па су приправни на њега свједочити. (Ш, 22)
- ... ето човек сад није пристао ни из куће крочити без пута... (Г, 279)
- Ја сам рад ... о озбиљним пословима говорити... (Ш, 153)
- Човјек је склон ствари ... преувеличавати... (М, 160)
- Био је спреман извршити сваку наредбу и испунити сваку жељу. (М, 149)

IV. Закључак

Управне глаголе поделио сам на три типа. О критеријима за овакву поделу било је речи на почетку овога рада, а ти су критерији одређени односом управног глагола и његове допуне. Међутим, с гледишта разрешења значења допуне, управни глаголи могу се поделити у следећих пет група:

- (А) 1. Дошао је к њој тражити медицине.
2. Дошао је к њој да тражи медицине.
3. Дошао је к њој да би тражио медицине.
- (В) 1. Обећао ми је доћи.
2. Обећао ми је да ће доћи.
3. *Обећао ми је да дође.

¹⁴ Уп. с примером: *Усред подне сумња те онуда проћи, а камоли ноћу...* (Г, 163), где је ова ознака представљена заменицом у акузативу.

- (C) 1. Ја увек могу доћи.
2. Ја увек могу да дођем.
- (D) 1. Почели су разговарати.
2. Почели су да разговарају.
3. Почели су разговор.
- (E) 1. Помаже ми орати.
2. Помаже ми да орем.
3. Помаже ми при орању (у орању, код орања).

*

У обрађеном корпусу налази се укупно 2193 (=100%) инфинитива. Од тога броја (I) у функцији семантичког проширка одређеним глаголима има 1213 (=55,31%) инфинитива; (II) у функцији футура 842 (=38,39%) инфинитива; (III) у именичко-инфинитивним конструкцијама стоји 29 (=1,32%) инфинитива; (IV) у прилошко-инфинитивним — 73 (=3,33%) инфинитива; (V) у придевско-инфинитивним — 36 (=1,64%) инфинитива.

(I) У читавом корпусу налази се 68 (=100%) управних глагола и 1213 (=100%) инфинитива који представљају семантичке проширке тих глагола.

Свега 8 (=11,76%) од 68 глагола има уз себе 914 (=75,35%) инфинитива. Ти глаголи сачињавају групу уз коју је инфинитив најчешћи: *моћи* (375 или 30,91%), *почети* (106 или 8,74%), *ст(ј)ети* (97 или 7,99%), *ваљати* (83 или 6,84%), *морати* (82 или 6,76%), *стати* (71 или 5,85%), *требати* (52 или 4,28%), *имати/немати* (48 или 3,96%).

Друга група од 10 (=14,71%) глагола везала је за себе 199 (=16,41%) инфинитива. То су следећи глаголи: *дати* (31 или 2,55%), *см(ј)ети* (25 или 2,06%), *бити* (24 или 1,98%), *немој* (22 или 1,81%), *узети* (19 или 1,57%), *желети/жељети* (19 или 1,57%), *знати* (17 или 1,40%), *ум(ј)ети* (15 или 1,24%), *волетати/вољети* (15 или 1,24%), *наставити* (12 или 0,99%).

Трећу, најмногобројнију групу сачињава преосталих 50 (=73,53%) глагола који уза се имају свега 100 (=8,24%) инфинитива.

(II) У функцији футура код четворице писаца нашло се 842 (=100%) инфинитива. Од тога броја — код Шеное 260 (=30,88%), код Глишића 267 (=31,71%), код Мајдака 171 (=20,31%), код Ненадића 144 (=17,10%).

(III) (IV) (V) Број инфинитива у овим конструкцијама веома је мален и једино би се могло констатовати да је код свих писаца инфинитив заступљен у свим трима конструкцијама.

Ближи подаци изложени су у прилозима на крају овога рада.

Одмах се уочавају две ствари.

Прво, да је у Ненадића инфинитив (и у укупном збиру и уз поједине глаголе) много мање заступљен но у остале тројице.¹⁵

Друго, да у Глишића има нешто више инфинитива него у Шеное.¹⁶ Из тога, међутим, не треба закључити да је инфинитив начелно у Глишића чешћи, већ да између њих двојице нема значајних разлика у употреби тог облика. То даље сведочи да су, с обзиром на употребу инфинитива, Глишић и Шеноа (као представници двеју варијаната нашег језика) међусобно ближи него Глишић и Ненадић (као представници једне варијанте). Наведени податак послужиће као увод у нешто шире разматрање употребе инфинитива у српскохрватском језику.

	западна варијанта	источна варијанта
пре стотинак година	ШЕНОА	ГЛИШИЋ
данас	МАЈДАК	НЕНАДИЋ

Из ове табеле види се да се одређена грађа могла анализирати по временској оси (некада према сада), одн. по „варијантној“ оси (западна према источној варијанти).

Иако четири одабрана писца пишу варијантно поларизовано и могу се, у складу с устаљним предодбама, сматрати (типичним) представницима двеју варијаната, није им било оправдано приступити на тај начин из двају разлога:

1. Ексерцирани корпус није довољно широк за општије закључке. Тај је корпус, међутим, репрезентативан и управо његова репрезентативност допушта да се укаже на неке основ-

¹⁵ За илустрацију ове тврдње нека послужи следећи податак: на 50 страница Ненадићева текста налази се 59 инфинитива и чак 211 конструкција да + презент (на местима где би се могао употребити инфинитив). Однос је, дакле, 1:3,5 у корист да + презент!

¹⁶ „... треба напоменути да је прилично изненађења изазвала код стручњака, који су друго претпостављали, студија Милице Грковић, 'Употреба инфинитива у језику Милана Ђ. Милићевића' (Прилози проучавању језика 6, Нови Сад 1970, 67—81) у којој се утврђује да је овај српски писац XIX века, родом Шумадинац, веома издашно употребљавао инфинитив, и у футуру, и уз волунтативно хтети, а и уз остале модалне глаголе...“ (Ивић, 1972: 127, нап. 57).

У Глишића и у Милићевића преовлађују неке друге одлике које се обично сматрају значајкама источне варијанте, те је разумљиво зашто је савремено продирање конструкције да + презент паушално проглашавано вајкадашњом источноваријантом особином.

не проблеме у вези с употребом инфинитива у источној и западној варијанти српскохрватског стандардног језика.

2. Оба су „источноваријантна“ писца Србијанци и екавци, те се из њихова писања не добија потпуна слика стања у источној варијанти. Наиме, целина источне варијанте обухвата и екавицу и ијекавицу. Дакако, проблем не лежи на разини екавског или ијекавског изговора, већ на разини (назовимо их за ову прилику тако) „екавско-ијекавских синтаксних разлика унутар источне варијанте“. Употреба инфинитива једна је од најупадљивијих таквих разлика. Просечан источносрбијански говорник, када се служи стандардним језиком, преноси у њ конструкцију да+презент уместо инфинитива зато што он на просто нема инфинитива „у ужу“ (одн. у дијалекатском систему). Насупрот њему, један Херцеговац и у стандардном језику задржава инфинитив, инфинитив који је у његову идиолекту врло жива категорија. Другим речима, основни проблем јесте мењање дијалекатске основице стандардног израза у СР Србији. У једној од расправа о актуелним питањима српскохрватског језика, на то је указао проф. Душан Јовић (1979: 35) овим речима: „И упозоравам: то више није западносрбијански говорни тип, већ силно превлађује централносрбијански говорни тип. Превлађује у прозодији, у изговору итд. Према томе, ми се полако удаљавамо и од оне екавске норме каква је била установљена делимитично у време Вука, а много више непосредно после њега. То даље значи да се поступно све више удаљавамо од српских говора који постоје на западу наше земље.“

Инфинитив је једна од оних важних синтаксних категорија чија употреба или неупотреба битно утиче на раслојавање нашег стандардног језика, па чак и на раслојавање источне варијанте тога језика. Преовлађивање централносрбијанских говора у основици оног стандардног израза коме је културни центар Београд одражава се и на лагано нестајање инфинитива и његово замењивање конструкцијом да+презент.¹⁷

¹⁷ Да нестајање инфинитива није увек природан процес, односно да на тај процес често утичу и они који би требало највише да воде рачуна о језичкој култури — лектори, сведочи С. Вукомановић (1970: 60—61): „Пре годину-две дао сам у штампу једну расправу о књижевном језику. Лектор је све моје инфинитиве уз непотпуне и модалне глаголе заменио, разуме се, тамо где је то било могуће, са конструкцијом да+презент. Тако, на пример, уместо: *може се узети, треба истаћи, битно је уочити* и сл. лектор ставља: *може да се узме, треба да се истакне, битно је да се уочи* и сл. Поводећи се, највероватније, за својим језичким осећањем (у србијанским говорима се губи инфинитив), лектор је све овакве конструкције са инфинитивом осећао као нешто туђе, страни и замењивао их је презентом. Познато је, међутим, да се књижевни језик веома раз-

Постоје најмање два јака разлога који негирају легитимност овога процеса. Први: инфинитив је родна словенска и српскохрватска категорија. Други: инфинитив је веома чест у источнохерцеговачким говорима, који још увек слове као основица српскохрватског стандардног језика. То што у оквиру нашег језика — дијасистема постоје говори у којима инфинитива уопште нема, тј. то што меморија носилаца таквих (под)система уопште не региструје инфинитив (осим, наравно, пасивно), не би требало да утиче на положај инфинитива у стандардном језику. Уосталом, говорни представници (под)система у којима нема инфинитива „обавезни“ су (пре)познавати инфинитив у стандардном језику.

Друга два разлога који дају предност инфинитиву над конструкцијом да+презент тичу се његове економичности.

Један вид економичности могао би се назвати *дискурсивном економичношћу*. Наиме, инфинитив је (осим у ретким случајевима) увек „краћи“ од конструкције да+презент: они могу кренути (7) / да крену (7), ја могу кренути (7) / да кренем (8), можемо ли дићи (4) / да дигнемо (9) овај терет, итд.

Други, значајнији вид економичности јест *информацијска економичност*. Она се огледа у томе што се употребом инфинитива избегава понављање информација о лицу, броју и времену, које су већ садржане у управном глаголу или су обележене на неки други начин. „Информативност“ инфинитива може се посматрати и другачије: „... увођењем именице на место инфинитива врши се, међутим, извесно осиромашење саопштења: присуство именице искључује сваки податак о вршиоцу радње која се подразумева. Постоји, дакле, једна важна хијерархија у комуникативном потенцијалу разматраних језичких средстава: на прво место долази реченица као најбогатија информацијом, на последње именица, док је место инфинитива овде средње.“ (Ивић, 1972: 120) „Богатство информацијом“, одн. „експлицитност и једнозначност“ (уп. Розанцевић, 1969: 198) представљају, у овом случају, облик залихости (редудантности) за оне који инфинитив имају „у ужу“, а такви су значајна већина, бар што се тиче источне варијанте и српскохрватског стандардног језика као целине.¹⁸ Основна претпоставка за постанак инфинитива јесте његова економичност. Стога понављање одређене информације у конструкцији да+презент не треба сматрати богатством.

ликује од локалног народног говора; он има свој пут и своје законитости. Упозорићу овде да је Вук Караџић у свим оваквим синтаксичким конструкцијама готово редовно писао инфинитив“.

¹⁸ Исто важи и за језик—дијасистем.

„Обнова“ употребе инфинитива има, дакле, и чисто лингвистичко и социолингвистичко оправдање. Већа употреба инфинитива води значајнијем уједначавању источне варијанте с целином српскохрватског стандардног језика, а то значи и с целовитошћу српске језичке културе у Југославији.

Статистички подаци о грађи (прилози)

1. Збирни подаци:

	Ш	Г	М	Н	УК.
глагол + инф.	339	452	289	133	1213
инф. у функц. футура	260	267	171	144	842
прилог + инф.	18	18	26	11	73
придев + инф.	11	16	9	—	36
субјекатски инф.	9	15	2	3	29
УКУПНО	637	768	497	291	2193

2. Глагол + инф.:

	Ш	Г	М	Н	УК.		Ш	Г	М	Н	УК.
бити	11	5	7	1	24	надати	—	1	—	—	1
бојати се	—	—	1	—	1	намеравати	—	—	2	—	2
ваљати	23	20	21	19	83	напасти	—	1	—	—	1
видети	—	2	—	—	2	наставити	—	3	9	—	12
волети	7	5	3	—	15	настојати	—	—	3	—	3
вредети	—	1	—	—	1	наумити	—	3	—	—	3
гледати	1	—	—	—	1	научити	3	1	—	—	4
дати	10	7	8	6	31	немој	1	19	—	2	22
додијати	—	1	—	—	1	обвезивати се	—	1	—	—	1
допадати се	—	—	1	—	1	обећати	—	—	1	—	1
доћи	6	—	—	—	6	одбити	—	—	2	—	2
дрзнути се	1	—	—	—	1	одважити се	—	—	1	—	1
желети	6	—	13	—	19	одлучити	1	—	—	—	1
заборавити	1	2	2	—	5	окупити	—	2	—	—	2
заокупити	—	1	—	—	1	остати	—	—	2	—	2
заопуцати	—	1	—	—	1	отићи	—	2	1	—	3
запети	—	1	—	—	1	покушати	—	—	2	—	2
заћи	—	1	—	—	1	поћи	6	—	1	—	7
заустити	—	1	—	—	1	почети	18	77	10	1	106
знати	11	3	3	—	17	престати	1	1	2	—	4
имати/не-	25	16	7	—	48	радити	2	—	—	—	2
ићи	5	—	2	—	7	развести	—	1	—	—	1
канити се	1	—	—	—	1	разгранати	—	2	—	—	2
кратити се	1	—	—	—	1	свидети се	1	—	—	—	1
кренути се	—	1	—	—	1	смети	12	8	4	1	25
кушати	3	—	—	—	3	стати	16	37	18	—	71
марити	1	—	—	—	1	требати	10	9	20	13	52
милиити се	—	1	—	—	1	узети	4	15	—	—	19
мислити	—	—	1	—	1	умети	3	11	1	—	15
морати	33	15	25	9	82	успети	—	—	2	—	2
моћи	78	143	86	68	375	усудити се	—	—	4	—	4
мрзети	1	2	—	—	3	утањити	—	1	—	—	1
навалити	—	2	—	—	2	учестати	—	1	—	—	1
нагнати	1	—	—	—	1	хтети	35	25	24	13	97

3. Прилог + инф.:

	Ш	Г	М	Н	УК.		Ш	Г	М	Н	УК.
вредно	1	—	—	—	1	мучно	1	—	—	—	1
главно	—	—	1	—	1	најгоре	—	1	—	—	1
добро	1	4	1	—	6	неугодно	—	—	2	—	2
довољно	—	—	2	—	2	опасно	—	1	—	—	1
досадно	1	—	—	—	1	паметно	—	—	1	—	1
доста	1	—	—	—	1	погрешно	—	—	1	—	1
жао	3	—	—	—	3	потребно	—	—	—	1	1
залуду	1	—	—	—	1	пријатно	—	—	—	1	1
како	—	—	1	—	1	прилично	—	1	—	—	1
лако	—	3	3	—	6	слободно	1	2	—	—	3
лако + дат.	—	—	1	1	2	смешно	—	1	—	—	1
ласно	—	1	—	—	1	страшно	—	1	—	—	1
ласно + дат.	—	1	—	—	1	сувише	1	—	—	—	1
лепо	1	1	—	—	2	тешко	4	—	5	3	12
мило	—	1	—	—	1	тешко + дат.	2	—	2	—	4
могуће/не-	—	—	1	4	5	упутно	—	—	2	1	3
мудро	—	—	2	—	2	најгоре + дат.	—	1	—	—	1

4. Придев + инф.:

	Ш	Г	М	Н	УК.		Ш	Г	М	Н	УК.
везан	1	—	—	—	1	кадар	—	1	5	—	6
вољан	—	—	1	—	1	приправан	1	—	—	—	1
готов	—	1	—	—	1	пристао	—	1	—	—	1
дужан	—	12	—	—	12	рад	7	—	—	—	7
јак	2	—	—	—	2	склон	—	—	1	—	1
љубопитан	—	1	—	—	1	спреман	—	—	2	—	2

У прилозима су из техничких разлога наведени само екавски ликови, а подразумевају се и одговарајући ијекавски.

СПИСАК ЦИТИРАНЕ СТРУЧНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

БАТИСТИЋ, Татјана (1978): „О неким аспектима анализе каузативних глагола“. *Јужнословенски филолог* (Београд), XXXIV, 59—87

БАТИСТИЋ, Татјана (1979): „О аспекту вршења, извршености глаголске радње допунских предиката обиљежених вршиоцем управног глагола“. *Јужнословенски филолог* (Београд), XXXV, 65—97

БЕЛИЋ, Александар (1973): *Историја српскохрватског језика, књ. II св. 2: Речи с коњугацијом*. Београд, Научна књига

ВУКОМАНОВИЋ, Славко (1979): „Име језика и варијантске поларизације“. В. под *Српскохрватски језик — актуелна питања*, 56—62

ГРИЦКАТ, Ирена (1975): *Студије из историје српскохрватског језика*. Београд, Народна библиотека СР Србије

ИВИЋ, Милка (1968): „О минималним реченичним конструкцијама с глаголском копулом“. *Otkázy slovanské syntaxe II. (Sborník symposia »Strukturní typu slovanské věty a jejich vývoj«, Brno)*, 211—215.

- ИВИЋ, Милка (1970): „О употреби глаголских времена у зависној реченици: презент у реченици с везником да“. *Зборник за филологију и лингвистику* (Нови Сад), XIII/1, 43—54
- ИВИЋ, Милка (1972): „Проблематика српскохрватског инфинитива“. *Зборник за филологију и лингвистику* (Нови Сад), XV/2, 115—138
- ИВИЋ, Милка (1975): »Theoretische und methodologische Aspekte des Begriffs der Kondensation«. *Zeitschrift für Slawistik* (Berlin), Band XX, Heft 5—6, 774—780
- ИВИЋ, Милка (1977): „Теоријско-методолошки проблеми словенске синтаксе везани за концепт 'фактивности'“. *Јужнословенски филолог* (Београд), XXXIII, 1—16
- ИВШИЋ, Стјепан (1970): *Славенска поредбена граматика*. Загреб, Школска књига
- ЈОВИЋ, Душан (1979): в. под *Српскохрватски језик — актуелна питања*, 33—35
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило (1977): „Однос граматичких и лексичких средстава за диференцирање значења у српскохрватском и руском језику“. *Наш језик* (Београд), XXIII/1—2, 37—44
- НОСЕК, Јиржи (1964): »Notes on Syntactic Condensation on Modern English«. *Travaux linguistiques de Prague 1* (Prague), 281—288
- ПОПОВИЋ, Љубомир (1967): „Реченице са елиптичним предикатом“. *Наш језик* (Београд), књ. XVI/3, 351—373
- Приручна граматика хрватскога књижевног језика* (1979). Група аутора, Загреб, Школска књига
- Речник Матице српске*, књ. 1—6
- Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 1—12, Београд, САНУ и Институт за српскохрватски језик
- РОЗЕНЦВЕЈГ, В. Ју. (1969): „Инфинитивне конструкције и балканске језичке контакте“. *Slavia* (Прага), гођ. XXXVIII, бр. 2, 189—209
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило (1953): „Напоредна употреба инфинитива и презента са везником да“. *Наш језик* (Београд), н.с., V/3—4, 85—102 и V/5—6, 165—185
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило (1967): „Облици другог дела сложеног предиката као допуне безлично употребљеног глагола *треба*“. *Наш језик* (Београд), XVI/4, 237—243
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило (1974): *Савремени српскохрватски језик*, II. Београд, Научна књига

Владо Букановић